

Dahlgren, Hans, 2024. *I fem statsministrars tjänst*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Larsson, Allan, 2024. *Minnesbilder – i stället för memoarer*. Hestra: Isaberg förlag.

Anmälan av Anders Mellbourn

Den ene har tjänat fem statsministrar, den andre fyra. Men den andre kan hävda att han haft att göra med två statsministrar till. Han var den som först föreslog Göran Persson som blivande finansminister och var faktiskt själv finansminister den gång den unga nationalekonomen Magdalena Andersson anställdes i finansdepartementet.

Båda har varit journalister på TV. Och, jo faktiskt, den yngre anställdes på SVT av den äldre. Båda är mångåriga socialdemokratiska trotjänare. Det rör sig om Hans Dahlgren och Allan Larsson som båda nu kommit med minnesböcker. De är båda mycket sympatiska men väldigt olika.

Hans Dahlgren har skrivit en traditionell memoar från barndomen till det pensionärsliv han hittills framgångsrikt hållit ifrån sig. Det är en skildring av dryga 50 år i den svenska offentligheten, steget bakom de högsta beslutsfattarna men alltid diskret närvarande i den närmaste omgivningen av stats- eller utrikesminister som rådgivare, praktisk fixare och minnesantecknare. Hans bok är lång, över 600 sidor, men ändå lättläst, väldokumenterad, enkelt och effektivt disponerad. Med det diskreta självförtroendet hos en läkarson från landsorten, matematisk studiebegåvning och SECO-ordförande från elevrörelsens formativa 60-tal redovisar han utan åthävor sitt liv i eller vid maktens centrum som både självklart och styrt av tillfälligheter. Och det känns för läsaren uppriktigt.

När han till slut i januari 2019 själv erbjuds en plats i regeringen som EU-minister av statsminister Stefan Löfven blir han naturligtvis glad och säger ja. Men det framstår inte som koketterande när han tillägger att han inte sett sig som en statsrådstyp utan bättre hörde hemma i bakgrunden. På framställningens sista sida konstaterar han att han nog kunnat vara mer ”till nytta på jobbet om jag förmått vara mer kreativ och påhittig, mera analyserande, gärna litet mer motsträvig. Ibland har det känts som om jag varit för expedit, att jag lite väl raskt kastat mig över att verkställa.” Tryggt sammanfattar han likafullt att han är som han är och är nöjd med det liv han fått.

Men allt det sympatiska står i vägen för att boken ska bli intressant. Hans Dahlgren har varit med nästan överallt i det som hänt i Sverige och i

storpolitiken under ett halvsekel. Allt från Norrmalmstorgsdramat 1973 där han var den TV-reporter som lyckades ringa ner till rånaren och gisslantagaren i bankvalvet, över morderna på Olof Palme och Anna Lindh, som han båda var nära medarbetare till när de mördades, murens fall, kriser och möjligheter för FN och nedrustning, Sveriges EU-medlemskap, 9/11 och terrorismen, Estonia, tsunamin och pandemin, till Sveriges inträde i Nato.

Men får vi veta något nytt? Får vi några nya inblickar i hur Hans Dahlgren och de olika beslutsfattarna resonerade, våndades, diskuterade? Nej, knappast. Författaren redogör för allt som hänt men i ett obrutet svalt tonläge och med en närmast överslätande diskretion om konflikter och överväganden som inte sällan måste ha varit både spänningsfyllda och smärtsamma. Ändå är det väl så att företrädarna i andra ledet med deras arbetskapacitet och dokumentationsintresse borde ha lättare att se och efteråt bedöma ett skeende än de som har högsta ansvaret och mest att försvara. Men till rollen att vara i statsministrars tjänst finns förstås en lojalitet som består också när det är dags att skriva memoarer.

Trots ett avslutande kapitel med tankar i efterhand om några tematiska perspektiv går det inte heller att säga att framställningen tillför något nytt eller fördjupande till den statsvetenskapliga diskussionen om arbetet i regering och förvaltning eller socialdemokratisk politik. Men hans luttrade påpekande ett regeringsformens tydliga bud att "regeringen styr riket" i praktiken är en sanning med modifikation är förvisso motiverat.

På en punkt överraskar ändå Hans Dahlgren med att släppa fram litet särskild glädje och stolthet över den egna insatsen. Han berättar med uppriktig förtjusning hur ett avsnitt han formulerar, när han blivit engagerad i arbetet med FN:s barnkonvention, visar sig hålla genom hela beredningsprocessen till slutlig text.

Mest sakpolitiskt intressant är genomgången av beslutet om svensk NATO-anslutning. Här döljer Hans Dahlgren inte sin skeptiska utgångspunkt. Och han framstår nog fortfarande som ganska vacklande när statsministern efter den snabba förankringsprocessen, där EU-ministern förstås medverkat som neutral inledare vid en rad arbetarkommunmöten ute i landet, bjuder in honom för att innan det blir offentligt meddela sitt beslut att Sverige ska söka medlemskap. Kärnvapenfrågan är hans största problem. Han är också kluven inför att Sveriges beslut blivit så beroende av Finlands, samtidigt som han tidigt ser och förstår det finska alliansbehovet efter de ryska provocerande framstötarna i december 2021 om en omkastad europeisk säkerhetsordning.

Hans Dahlgren bekräftar också bilden att det är statsminister Magdalena Andersson som hela tiden ägt NATO-frågan. Det är i kretsen av hennes medarbetare i statsrådsberedningen som medlemskapet bereddes och fördes till beslut. Utrikedepartementet och de mest erfarna höga diplomaterna lämnades utanför den inre cirkeln. Hans Dahlgren ser det som en konsekvens av den

pågående "presidentialiseringen" av statsministerämbetet som inte minst förklaras av EU-medlemskapet och regeringschefernas täta umgänge där. Maktförskjutningen synes ju ha fortsatt efter regeringsskiftet med utbyggnaden av det sedermera så olycksaliga säkerhetssekretariatet i statsrådsberedningen och anslutningsprocessens avslutning i Washington D.C. med statsministern, inte utrikesministern som protokollet skulle ha nöjt sig med, som svensk företrädare.

Litet gripande är Hans Dahlgrens personliga perspektiv på pandemitiden. Som 70+ tvingas den ännu aktive fjällvandrar och skidåkaren konstatera att han tillhör riskgruppen och måste isolera sig. Med sin tekniska kompetens har statsrådet inga svårigheter att koppla upp sig till departementet från ett arbetsrum i villakällaren. Men de påtvingade ensampromenaderna i Nackaskogarna blir nästan kusliga när det gäller att undvika alltför nära möten med passerande på stigarna, medan de dagliga dödssiffrorna stiger.

Genom framställningen kan Hans Dahlgren ibland utan vända försiktigt medge att han inte alltid haft rätt i allt. Men på en punkt blir det helt centralt för honom att inte vara den som har fel. Det gäller den märkliga tolkningstvisten mellan kabinetssekreteraren (Dahlgren) och statsministerns statssekreterare Lars Danielsson om huruvida herrarna kontaktade varandra Annandag jul 2004 dagen efter tsunamikatastrofen. Här ägnar Hans Dahlgren flera sidor att visa att hans version av vad som skedde är den riktiga och att Danielsson i efterhand hållit med. Han redovisar subtila påtryckningar från statsministern att Danielsson är outhärdlig och inte får offras. Framställningen är personligt laddad som ingenstans annars i boken. Även om Hans Dahlgren nog övertygar i sin iver att ha rätt, känns det hela besvärande och förblir dunkelt.

En enkel förklaring till att Hans Dahlgren med åren blir en nödvändig kugge i det socialdemokratiska ledningsmaskineriet är att han så lätt får saker och ting gjorda. Han tycks ha en obegränsad arbetskapacitet och osviklig förmåga att få struktur på dokumentationen. Medan flera lovande namn i svensk offentlig politik efter valförluster eller interna maktkamper alltför tidigt lämnat in i fullt vital medelålder, har Hans Dahlgren respektingivande blivit kvar genom fem statsministrar och lika många valförluster. När socialdemokraterna förlorar regeringsmakten valet 2022 är han visserligen ungdomlig men ändå 74 år. Likafullt blir hans första fråga till sig själv vad han ska göra härafter, inte hur han ska ha det som pensionär. Och lösningen låter inte vänta på sig så många månader. Partiordföranden kallar och ber honom bli huvudsekreterare för arbetet med ett nytt partiprogram till kongressen 2025. Det kan synas som ett märkligt uppdrag till en man som hållit sig utanför idédebatten, särskilt från ett parti i uppenbart behov av nya tankar och program. Men det får kanske bli ämnet för en betraktelse i annat sammanhang än detta.

En socialdemokratisk alltiallo med förankring i traditionell reformpolitik och bekant för sin vilja att hitta och driva egna problemlösningar och få resultat

är däremot Allan Larsson. Likt Hans Dahlgren börjar han sin minnesbok med en barndomsbild och avslutar med en friluftsvandring med barnbarn. Men annars löser han frågan om memoarskrivande på ett helt annat sätt. På ett lokalt förlag i kanten av småföretagsamhetens Gnosjö har han publicerat 51 nedslag i sitt liv mellan 1940 och 2023, vart och ett med en bild och 2–4 sidor text. Det blir – sannolikt högst avsiktligt från författaren – en aningen halsbrytande blandning med drag av både facebookflöde och hembygdsföreningsårsbok, format som Allan Larsson återkommit i ganska så ofta de senaste åren.

Visst hade läsaren också i denna form hoppats kunna få veta litet mer om Allan Larssons tid som finansminister eller generaldirektör. Det har han ju varit såväl för AMS som inom EU-kommissionen. Men det är ganska charmerande att denne mångsysslare i svensk och europeisk offentlighet verkar ha som roligast när han får igång ett energibesparingsprojekt hemma i Hammarby sjöstad, ett lokalt utvecklingsarbete mellan åretruntboende och sommargäster i en gammal prästgård på södra Gotland eller fångar upp en kvinnlig entreprenörsbegävnin g i Mariannelund som vill starta ett barnfilmscentrum i Astrid Lindgren-land.

Insatserna som styrelseordförande i Sveriges Television och Lunds universitet redovisar han med särskild stolthet. På SVT övertalar han Christina Jutterström att som 60+ återvända till sin karriärs avstamp i public service för att bli VD för ett tilltufsats och osäkert medieföretag i behov av att både upprätta sitt anseende och förnya sin ställning och verksamhet i en ny digital verklighet. I Lund fångar han upp fysikernas längtan och strävan att på den bästa jordbruksmarken nordost om stan bygga upp ett världsledande acceleratorcentrum för avancerad forskning. Han går över i rollen som projektens huvudförhandlare, alliansbyggare och finansieringsansvarig och når ända fram genom att utnyttja sina olika kontakter i svensk och europeisk företagsvärld, förvaltning och politik. På köpet får han PEAB-byggaren Mats Paulsson att satsa ett tresiffrigt miljonbelopp för att skapa ett nytt medicinskt centrum för innovationsföretag i de lokaler som Astra Zeneca lämnar efter sig när företaget flyttar från Lund.

I de korta minnesbilderna får vi också lära oss hur Allan Larsson går till väga när han tillfrågas om att ta ett uppdrag. Han tar först reda på vad som konkret ska göras och vad han behöver ha av folk och resurser för att nå resultat innan han säger ja. När han är igång uppsöker och hittar han gamla kontakter och medarbetare som kan komma till nytta. Rätt avvägning mellan otålighet och uthållighet i arbetet blir sedan avgörande. Kanske har han inte alltid varit tillräckligt uthållig, funderar han.

Oftast lyckas han i sina uppdrag. Men inte i New York, när han försöker hjälpa Tommy Körberg att få arbetstillstånd för huvudrollen i ABBA-musicalen Chess som ska sättas upp på Broadway. Den svenske arbetsmarknadsgeneraldirektören argumenterar att artister från USA inte har problem att få arbetstillstånd i Europa. Då borde det vara lika möjligt för en svensk att få kontrakt i

USA. Men skådespelarfacket säger blankt nej, Här räcker inte ens Allan Larssons meriter som fackföreningsekonom.

Inför de nu inledda rysaråren med en "dealmaker" i Vita huset, slår det mig att det är just nu vi skulle fortsatt behöva Allan på plats som motspelare. Med all hans erfarenhet av uppgörelser i korporativa maktkonglomerat är han nog den strategiska drivkraft som Sverige och Europa synes sakna i denna prövningens stund.

Rojas, Mauricio, 2024. *Dåligt samvete. Sverige och andra världskriget*. Stockholm: Timbro.

Schmidt, Werner, 2024. *Svenska fotspår på vägen till Förintelsen – om skuld och mediasvar*. Stockholm: Carlssons.

Anmälan av Mats Bergquist

Perioden juni 1940–juni 1941 är säkerligen det mest dramatiska skedet i senare århundradets svenska historia. Det kan bara jämföras med åren 1718–1721 mellan Karl XII:s död och freden i Nystad 1721 och månaderna mars–september 1809 efter statskuppen mot Gustaf IV Adolf och freden i Fredrikshamn. I alla tre fallen hotades rikets territoriella integritet. Risken för ockupation var inte särskilt avlägsen. Numera råder det rätt stor enighet bland historiker om att Karl XII och Gustav IV Adolf får ta hela skulden för att de lät utvecklingen gå så långt att rikets hela existens stod på spel. Karl XII:s fixering vid tanken på att hejda den ryska expansionen, borde ha förbytts i fredsförhandlingar långt före Nystad. Och med litet smidighet kunde troligen Gustav IV Adolf ha låtsats gå med i Napoleons kontinentalblockad och därigenom undgått det ryska anfallet 1808.

Någon liknande enighet föreligger inte om Sveriges utrikespolitik i det synnerligen allvarliga läget 1940–1941 och under andra världskriget överhuvudtaget. Här har debatten gått i vågor och lockat både historiker av facket och journalister. Här finns alla schatteringar från de som menar att Sverige undvek kriget genom feg anpassning och faktiskt stöd till Nazityskland till de som ser